

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
MACIEJ SZPUNAR
της 6ης Δεκεμβρίου 2018¹

Υπόθεση C-494/17

Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca – MIUR
κατά
Fabio Rossato,
Conservatorio di Musica F.A. Bonporti

[αίτηση του Corte d' appello di Trento
(εφετείου Τρέντο, Ιταλία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Κοινωνική πολιτική – Εργασία ορισμένου χρόνου – Συμβάσεις που συνάπτονται με εργοδότη που υπάγεται στον δημόσιο τομέα – Μέτρα προς επιβολή κυρώσεων σε περίπτωση καταχρηστικής συνάψεως συμβάσεων ορισμένου χρόνου – Έλλειψη δικαιώματος αποζημίωσης – Αρχή της αποτελεσματικότητας»

I. Εισαγωγή

1. Όπως και στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση Mascolo κ.λπ.², για άλλη μια φορά το Δικαστήριο καλείται να επιληφθεί διαφοράς σχετικής με την προστασία των εργαζομένων με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου στον τομέα της ιταλικής δημόσιας σχολικής εκπαίδευσης, και ειδικότερα των ωδείων. Το ενδιαφέρον της υπό κρίση υποθέσεως δεν έγκειται όμως τόσο στο περιεχόμενο του νόμου 107/2015³, ο οποίος θεσπίστηκε από τον Ιταλό νομοθέτη προς συμμόρφωση με την εν λόγω απόφαση του Δικαστηρίου, αλλά στην ερμηνεία του εν λόγω νόμου η οποία δόθηκε από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο, Ιταλία) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο, Ιταλία). Συγκεκριμένα, από αυτή την ερμηνεία προκύπτει ότι το πεδίο εφαρμογής του νόμου 107/2015 επεκτάθηκε και στους εκπαιδευτικούς των οποίων οι συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου μετατράπηκαν σε συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου, επί τη βάση «προγενέστερων διαγωνιστικών διαδικασιών επιλογής», όπως αυτών που διεξάγονταν πριν από τη θέση σε ισχύ του εν λόγω νόμου.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

³ Legge n. 107 – Riforma del sistema nazionale di istruzione e formazione e delega per il riordino delle disposizioni legislative vigenti (νόμος 107 – Μεταρρύθμιση του εθνικού συστήματος εκπαίδευσης και κατάρτισης και εξουσιοδότηση για την αναδιάρθρωση της ισχύουσας νομοθεσίας) της 13ης Ιουλίου 2015 (GURI αριθ. 162, της 15ης Ιουλίου 2015) (στο εξής: νόμος 107/2015).

2. Η ερμηνεία όμως αυτή έχει, στην πράξη, ως αποτέλεσμα την επαναφορά της καταστάσεως σε μηδενική βάση, ήτοι τον αποκλεισμό οποιασδήποτε αποκαταστάσεως ζημίας προκληθείσας από την καταχρηστική σύναψη διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου, κατά παράβαση της συμφωνίας-πλαίσιου για την εργασία ορισμένου χρόνου⁴, κατά την περίοδο των δεκατεσσάρων ετών πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου 107/2015, τούτο δε χωρίς να επεκτείνονται στους εν λόγω εργαζομένους τα νομοθετικά μέτρα που προβλέπει ο εν λόγω νόμος για την πρόληψη και επιβολή κυρώσεων σε περιπτώσεις καταχρήσεως που απορρέουν από τη σύναψη διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.

3. Αυτό είναι το πρόβλημα που θέτει το προδικαστικό ερώτημα στην παρούσα υπόθεση.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

4. Κατά τη ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαίσιου, η οποία τιτλοφορείται «Μέτρα για την αποφυγή κατάχρησης»:

«1. Για να αποτραπεί η κατάχρηση που μπορεί να προκύψει από τη χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία, συλλογικές συμβάσεις ή πρακτική, ή/και οι κοινωνικοί εταίροι, όταν δεν υπάρχουν ισοδύναμα νομοθετικά μέτρα για την πρόληψη των καταχρήσεων λαμβάνουν, κατά τρόπο που να λαμβάνει υπόψη τις ανάγκες ειδικών τομέων ή/και κατηγοριών εργαζομένων, ένα ή περισσότερα από τα ακόλουθα μέτρα:

α) αντικειμενικούς λόγους που να δικαιολογούν την ανανέωση τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας·

β) τη μέγιστη συνολική διάρκεια διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου·

γ) τον αριθμό των ανανεώσεων τέτοιων συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας.

2. Τα κράτη μέλη ύστερα από διαβουλεύσεις με τους κοινωνικούς εταίρους ή/και οι κοινωνικοί εταίροι καθορίζουν, όταν χρειάζεται, υπό ποιες συνθήκες οι συμβάσεις ή σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου:

α) θεωρούνται “διαδοχικές”·

β) χαρακτηρίζονται συμβάσεις ή σχέσεις αορίστου χρόνου.»

B. Το ιταλικό δίκαιο

5. Το άρθρο 1, παράγραφος 95, του νόμου 107/2015 ορίζει τα εξής:

«Για το σχολικό έτος 2015/2016, το [Ministero dell’Istruzione, dell’Università e della Ricerca (Υπουργείο Παιδείας, Πανεπιστημίων και Έρευνας, στο εξής: Υπουργείο)] δύναται να θέσει σε εφαρμογή ένα έκτακτο πρόγραμμα προσλήψεων εκπαιδευτικών με συμβάσεις αορίστου χρόνου για τα δημόσια σχολικά ιδρύματα όλων των βαθμίδων για την κάλυψη όλων των εκ του νόμου οργανικών

⁴ Η συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 (στο εξής: συμφωνία-πλαίσιο) και περιέχεται στο παράρτημα της οδηγίας 1999/70/EK του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP (EE 1999, L 175, σ. 43).

τακτικών θέσεων και θέσεων ειδικής αγωγής, οι οποίες παραμένουν κενές και διαθέσιμες μετά την ολοκλήρωση των μονιμοποιήσεων που πραγματοποιήθηκαν για το εν λόγω σχολικό έτος, δυνάμει του άρθρου 399 του κωδικοποιημένου κειμένου του [decreto legislativo n. 297 (νομοθετικού διατάγματος 297/1994)] [⁵, της 16ης Απριλίου 1994, κατόπιν των οποίων καταργούνται οι εφεδρικοί πίνακες των διαγωνισμών βάσει τίτλων και εξετάσεων που είχαν δημοσιευθεί πριν από το 2012. Για το σχολικό έτος 2015/2016, το [Υπουργείο] δύναται επίσης να προβεί σε κάλυψη άλλων θέσεων απαριθούμενων στον πίνακα 1 που αποτελεί παράρτημα του παρόντος νόμου, οι οποίες κατατάσσονται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και σε διαφορετικές κατηγορίες θέσεων συμπεριλαμβανομένων στον ίδιο πίνακα, καθώς και σε διαφορετικές περιφέρειες, κατ' αναλογία, για κάθε βαθμίδα, προς τις σχολικές οργανικές [θέσεις] των σχολείων υπό κρατική διαχείριση, λαμβανομένων υπόψη επίσης των ορεινών περιοχών ή των μικρών νήσων, περιοχών της ενδοχώρας, αραιοκατοικημένων ή με αυξημένη μετανάστευση, καθώς και περιοχών χαρακτηριζόμενων από υψηλά επίπεδα πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου. Για τους σκοπούς των παραγράφων 7 και 85, προβλέπεται η κάλυψη των θέσεων που απαριθούνται στον πίνακα 1. Η κατανομή των θέσεων που αναφέρονται στον πίνακα 1 μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών διαγωνισμών διασφαλίζεται με διάταξη του προϊσταμένου της Ufficio scolastico regionale [περιφερειακής διεύθυνσης εκπαίδευσης, Ιταλία], ανάλογα με τις ανάγκες που έχουν δηλωθεί από τα ίδια τα σχολικά ιδρύματα, εντός των ορίων των εφεδρικών πινάκων που αναφέρονται στην παράγραφο 96. Από το σχολικό έτος 2016/2017, οι θέσεις που απαριθούνται στον πίνακα 1 ενσωματώνονται στις οργανικές θέσεις του αυτοτελούς φορέα, συμβάλλοντας στην ενίσχυσή του. Από το σχολικό έτος 2015/2016, οι θέσεις προς ενίσχυση των οργανικών δεν δύνανται να καλυφθούν από αναπληρωματικό προσωπικό δυνάμει συμβάσεων προσωρινής ή ευκαιριακής απασχολήσεως. Μόνο για το σχολικό έτος 2015/2016, οι εν λόγω θέσεις δεν δύνανται να πληρωθούν με τους αναπληρωτές που αναφέρονται στο άρθρο 40, παράγραφος 9, του νόμου 449 της 27ης Δεκεμβρίου 1997⁶ και δεν είναι διαθέσιμες για σκοπούς κινητικότητας, χρησιμοποίησης ή προσωρινής πληρώσεως.»

6. Το άρθρο 1, παράγραφος 131, του νόμου 107/2015 ορίζει ότι:

«Από 1ης Σεπτεμβρίου 2016, η συνολική διάρκεια των συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου που συνάπτονται με διδακτικό, εκπαιδευτικό, διοικητικό, τεχνικό και επικουρικό προσωπικό σε δημόσια σχολικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα για την κάλυψη κενών και διαθέσιμων θέσεων, δεν μπορεί να υπερβαίνει τους τριάντα έξι μήνες, έστω και μη συναπτούς.»

7. Το άρθρο 1, παράγραφος 132, του νόμου 107/2015 έχει ως εξής:

«Η κατάσταση προβλέψεων του [Υπουργείου] προβλέπει τη σύσταση ταμείου για πληρωμές σε εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων με αντικείμενο την αποκατάσταση ζημιών που προκύπτουν από την ανανέωση συμβάσεων ορισμένου χρόνου για συνολική διάρκεια άνω των τριάντα έξι μηνών, έστω και μη συναπτών, για την κάλυψη κενών και διαθέσιμων θέσεων εργασίας, με προϋπολογισμό 10 εκατομμυρίων ευρώ για καθένα από τα έτη 2015 και 2016 [...].»

5 Decreto legislativo n. 297 – Testo unico delle disposizioni legislative in materia di istruzione, relative alle scuole di ogni ordine et grado (νομοθετικό διάταγμα 297, το οποίο επιγράφεται «κωδικοποιημένη εκπαιδευτική νομοθεσία για τη λειτουργία των σχολείων όλων των κατηγοριών και βαθμίδων»), της 16ης Απριλίου 1994 (τακτικό συμπλήρωμα στην GURI αριθ. 115, της 19ης Μαΐου 1994) (στο εξής: νομοθετικό διάταγμα 297/1994).

6 Legge n. 449 – Misure per la stabilizzazione della finanza pubblica (νόμος 449 περί μέτρων σταθεροποίησης των δημοσίων οικονομικών), της 27ης Δεκεμβρίου 1997 (GURI αριθ. 302, της 30ής Δεκεμβρίου 1997, τακτικό συμπλήρωμα αριθ. 255).

III. Τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς της κύριας δίκης, το προδικαστικό ερώτημα και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

8. Ο Fabio Rossato προσελήφθη ως καθηγητής ακορντεόν, δυνάμει διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου στο Conservatorio Statale di Musica di Trento F.A. Bonporti (ωδείο της περιφέρειας του Τρέντο F.A. Bonporti, Ιταλία) από τις 18 Νοεμβρίου 2003. Σύμφωνα με τις συμβάσεις του, ο F. Rossato έχει εργασθεί αδιαλείπτως στον εργοδότη του επί χρονικό διάστημα έντεκα ετών και δύο μηνών, δυνάμει δεκαεπτά συμβάσεων που έχουν συναφθεί με το Υπουργείο⁷.

9. Στις 20 Δεκεμβρίου 2011 ο F. Rossato, θεωρώντας παράνομες τις ρήτρες που προέβλεπαν συγκεκριμένη ημερομηνία λύσεως των διαδοχικών μεμονωμένων συμβάσεων ορισμένου χρόνου, άσκησε προσφυγή ενώπιον του Tribunale di Rovereto (πρωτοδικείο Rovereto, Ιταλία), ζητώντας να διαπιστωθεί ο παράνομος χαρακτήρας των εν λόγω ρητρών και να μετατραπεί η σχέση εργασίας του σε σχέση αορίστου χρόνου ή, επικουρικός, να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστη λόγω της καταχρηστικής χρησιμοποίησης συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου κατά παράβαση της συμφωνίας-πλασιού, καθώς και να προσμετρηθεί η αποκτηθείσα προϋπηρεσία για τον υπολογισμό των αποδοχών του, κατ' εφαρμογή της ρήτρας 4 της συμφωνίας-πλασιού.

10. Το Tribunale di Rovereto (πρωτοδικείο Rovereto) δέχθηκε μόνον το αίτημα αναγνώρισεως της προϋπηρεσίας για τον υπολογισμό των αποδοχών. Απέρριψε δε το αίτημα σχετικά με την καταχρηστική χρησιμοποίηση συμβάσεων ορισμένου χρόνου, κατ' εφαρμογή των αρχών που διατύπωσε το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) με την υπ' αριθμόν 10127/12⁸ απόφασή του.

11. Στις 5 Μαρτίου 2013 το Corte d'appello di Trento (εφετείο Τρέντο, Ιταλία) επιλήφθηκε εφέσεως που άσκησε το Υπουργείο κατά της εν λόγω αποφάσεως, στο μέτρο που με αυτήν αναγνωρίστηκε η αποκτηθείσα προϋπηρεσία στο πλαίσιο των συμβάσεων ορισμένου χρόνου. Στις 31 Μαΐου 2013 ο F. Rossato άσκησε αντέφεση κατά της προαναφερθείσας αποφάσεως ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, στο μέτρο που δεν έγινε δεκτός ο καταχρηστικός χαρακτήρας των διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου και, συνακόλουθα, απορρίφθηκαν τα αιτήματά του περί μετατροπής της εργασιακής σχέσεως σε αορίστου χρόνου και αποκαταστάσεως της προκληθείσας ζημίας.

12. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι ανέβαλε επανειλημμένως την εκδίκαση της υποθέσεως εν αναμονή εκδόσεως των αποφάσεων του Corte costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου) και του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), μετά την έκδοση της αποφάσεως του Δικαστηρίου της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ.⁹. Το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μετά την έκδοση της εν λόγω αποφάσεως, θεσπίσθηκε ο νόμος 107/2015, του οποίου σκοπός ήταν η «προσαρμογή της εθνικής νομοθεσίας στην ευρωπαϊκή, προκειμένου να αποφευχθεί η καταχρηστική σύναψη διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου για το διδακτικό και λοιπό προσωπικό στα δημόσια σχολεία [...] κατόπιν της [αποφάσεως Mascolo κ.λπ.]».

⁷ Οι εν λόγω συμβάσεις συνήφθησαν δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 6, του Legge 508 – Riforma delle Accademie di belle arti, dell'Accademia nazionale di danza, dell'Accademia nazionale di arte drammatica, degli Istituti superiori per le industrie artistiche, dei Conservatori di musica e degli Istituti musicali pareggiati (νόμου 508 σχετικά με τη μεταρρύθμιση των Σχολών Καλών Τεχνών, της Εθνικής Σχολής Χορού, της Εθνικής Σχολής Δραματικής Τέχνης, των Ανώτερων Σχολών Καλλιτεχνικών Δραστηριοτήτων, των ωδείων και των συναφών μουσικών σχολών), της 21ης Δεκεμβρίου 1999 (GURI αριθ. 2, της 4ης Ιανουαρίου 2000) (στο εξής: νόμος 508/1999).

⁸ Απόφαση σχετικά με τον ειδικό χαρακτήρα του κανονιστικού πλαισίου που διέπει τους αναπληρωτές εκπαιδευτικούς του σχολικού τομέα, δυνάμει του άρθρου 399 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994 και του άρθρου 4 του Legge n. 124, recante disposizioni urgenti in materia di personale scolastico (νόμου 124 περί επείγουσών διατάξεων σχετικά με το προσωπικό σχολικής εκπαίδευσως), της 3ης Μαΐου 1999 (GURI αριθ. 107, της 10ης Μαΐου 1999) (στο εξής: νόμος 124/1999). Σχετικά με την εν λόγω απόφαση και τα εν λόγω άρθρα, βλ. απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 18, 20 έως 22 και 27 έως 32).

⁹ C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401.

13. Στις 2 Σεπτεμβρίου 2015 κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, η σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου του F. Rossato μετατράπηκε σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου, αρχικώς με τη σύναψη συμβάσεως αορίστου χρόνου¹⁰ και, εν συνεχεία, με τη μονιμοποίησή του. Η εν λόγω μετατροπή πραγματοποιήθηκε διά της εξελίξεώς του στους εφεδρικούς πίνακες διαρκούς ισχύος, σύμφωνα με τα υπουργικά υπομνήματα 36913/15 και 8893/15, του Ministero delle Finanze [Υπουργείου Οικονομικών] και του Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca [Υπουργείου Παιδείας, Πανεπιστημίων και Έρευνας] αντιστοίχως, με τα οποία επετράπη η διενέργεια προσλήψεων αορίστου χρόνου, δυνάμει των άρθρων 19, του decreto-legge 104 (νομοθετικού διατάγματος 104/2013)¹¹, του άρθρου 2bis του decreto-legge 97/2004¹², του άρθρου 2 του νόμου 508/1999 και του άρθρου 270 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994.

14. Κατά το αιτούν δικαστήριο, το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο)¹³, κατ' εφαρμογή των αρχών που διατύπωσε το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο)¹⁴, απεφάνθη, ως προς το εκπαιδευτικό προσωπικό, ότι η μετατροπή της σχέσεως εργασίας σε σχέση αορίστου χρόνου συνιστά «αναλογικό, αποτελεσματικό, και αρκούντως πρόσφορο» μέτρο επανορθώσεως προκειμένου να επιβάλλονται οι κυρώσεις κατά της καταχρηστικής συνάψεως συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου και «να εξαλείφονται οι συνέπειες της παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης», κατά τέτοιο τρόπο ώστε ο ενδιαφερόμενος εργαζόμενος να μη μπορεί να επικαλεστεί καμία ζημία εξαιτίας της εν λόγω καταχρηστικής πρακτικής.

15. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι η «μετατροπή» της σχέσεως εργασίας σε σύμβαση αορίστου χρόνου στην οποία αναφέρονται οι αποφάσεις των εν λόγω ανώτατων δικαστηρίων παράγει αποτελέσματα μόνο για το μέλλον και πρέπει να διακριθεί από την «τροπή» της σχέσεως εργασίας σε σχέση αορίστου χρόνου, κύρωση που προβλέπεται –πέραν της αποζημιώσεως– στον ιδιωτικό τομέα και παράγει αναδρομικά αποτελέσματα¹⁵. Το αιτούν δικαστήριο κρίνει ότι ο F. Rossato δεν δύναται να αξιώσει, δυνάμει του εθνικού νόμου, όπως τροποποιήθηκε μετά την απόφαση του Corte Costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου) και ερμηνεύτηκε από το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), ούτε την τροπή σε σύμβαση αορίστου χρόνου, η οποία δεν έχει εφαρμογή στην απασχόληση στον δημόσιο τομέα, ούτε την επιδίκαση αποζημιώσεως, δεδομένου ότι η μετατροπή της σχέσεως εργασίας του σε σύμβαση αορίστου χρόνου πραγματοποιήθηκε λόγω της συμπεριλήψεώς του στους εφεδρικούς πίνακες, δυνάμει «προγενέστερων διαγωνιστικών διαδικασιών επιλογής», όπως αυτών που διεξάγονταν πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου 107/2015.

10 Με ισχύ από 1ης Ιανουαρίου 2014.

11 Decreto-legge n. 104 – Misure urgenti in materia di istruzione, università e ricerca (νομοθετικό διάταγμα 104 περί θεσπίσεως επειγόντων μέτρων σχετικά με την εκπαίδευση, το πανεπιστήμιο και την έρευνα), της 12ης Σεπτεμβρίου 2013 (GURI αριθ. 214, της 12ης Σεπτεμβρίου 2013), το οποίο κυρώθηκε με νόμο, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 128, της 8ης Νοεμβρίου 2013 (GURI αριθ. 264, της 11ης Νοεμβρίου 2013).

12 Decreto-legge n. 97 – Disposizioni urgenti per assicurare l'ordinato avvio dell'anno scolastico 2004-2005, nonché in materia di esami di Stato e di Università (νομοθετικό διάταγμα 97 περί επειγουσών ρυθμίσεων για να εξασφαλισθεί η ομαλή λειτουργία κατά την έναρξη του σχολικού έτους 2004-2005 καθώς και περί των εξετάσεων στο Δημόσιο και στα Πανεπιστήμια), της 7ης Απριλίου 2004 (GURI αριθ. 88, της 15ης Απριλίου 2004), το οποίο κυρώθηκε με νόμο, όπως τροποποιήθηκε με τον νόμο 143, της 4ης Ιουνίου 2004 (GURI αριθ. 130, της 5ης Ιουνίου 2004).

13 Αποφάσεις της 30ής Δεκεμβρίου 2016 αριθ. 27566/16, 27565/16, 27562/16, 27561/16 και 27560/16.

14 Απόφαση αριθ. 187/2016 της 17ης Μαΐου 2016.

15 Βλ. άρθρο 5, παράγραφος 4bis, του decreto legislativo n. 368 – Attuazione della direttiva 1999/70/CE relativa all'accordo quadro sul lavoro a tempo determinato concluso dall'UNICE, dal CEEP e dal CES (νομοθετικού διατάγματος 368, περί μεταφοράς της οδηγίας 1999/70/EK, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και τη CEEP), της 6ης Σεπτεμβρίου 2001 (GURI αριθ. 235, της 9ης Οκτωβρίου 2001). Υπενθυμίζεται ότι η εν λόγω διάταξη ήταν η επίμαχη στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση της 7ης Μαρτίου 2018, Santoro (C-494/16, EU:C:2018:166, σκέψη 7). Από τη δικογραφία της υποθέσεως αυτής προκύπτει ότι η εν λόγω διάταξη καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από μια διάταξη με το ίδιο, κατ' ουσίαν, περιεχόμενο, ήτοι το άρθρο 19 του decreto legislativo n. 81 – Disciplina organica dei contratti di lavoro e revisione della normativa in tema di mansioni, a norma dell'articolo 1, comma 7, della legge 10 dicembre 2014, n. 183 (νομοθετικού διατάγματος 81 περί συστηματικής ρυθμίσεως των συμβάσεων εργασίας και περί αναθεωρήσεως της νομοθεσίας που διέπει τις υποχρεώσεις του εργαζομένου, σύμφωνα με το άρθρο 1, παράγραφος 7, του νόμου 183, της 10ης Δεκεμβρίου 2014) της 15ης Ιουνίου 2015, (τακτικό συμπλήρωμα στην GURI αριθ. 144, της 24ης Ιουνίου 2015). Δυνάμει της τελευταίας αυτής διατάξεως, μόλις η μέγιστη διάρκεια υπερβεί τους τριάντα έξι μήνες, είτε πρόκειται περί μίας και μοναδικής συμβάσεως είτε περί διαδοχικών συμβάσεων που συνάπτονται για την άσκηση καθηκόντων του αυτού επιπέδου και υπό το αυτό νομικό καθεστώς, «η σύμβαση μετατρέπεται σε αορίστου χρόνου, από την ημερομηνία της εν λόγω υπερβάσεως».

16. Οι συνθήκες αυτές δημιούργησαν στο αιτούν δικαστήριο αμφιβολίες ως προς το αν η ως άνω συνέπεια της ερμηνείας του Corte costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου) και του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου) είναι σύμφωνη με το δίκαιο της Ένωσης υπό το πρίσμα της συμφωνίας-πλαisiού και των αρχών που απορρέουν από στην απόφαση Mascolo κ.λπ.¹⁶ του Δικαστηρίου.

17. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το Corte d'appello di Trento (εφετείο Τρέντο), με απόφαση της 13ης Ιουλίου 2017 που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 14 Αυγούστου 2017, αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

«Έχει η ρήτρα 5, σημείο 1, της [συμφωνίας-πλαisiού] την έννοια ότι αντιτίθεται στην εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 1, παράγραφοι 95, 131 και 132, του [νόμου 107/2015], οι οποίες προβλέπουν την μετατροπή των συμβάσεων ορισμένου χρόνου των εκπαιδευτικών σε συμβάσεις αορίστου χρόνου μόνο για το μέλλον, χωρίς αναδρομική ισχύ και χωρίς αποκατάσταση της ζημίας που έχουν υποστεί, ως μέτρ[α] με αναλογικό, αρκούντως αποτελεσματικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα που διασφαλίζουν πλήρη αποτελεσματικότητα των διατάξεων της συμφωνίας-πλαisiού, σε σχέση με την παραβίασή της μέσω της καταχρηστικής ανανεώσεως συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου κατά τον χρόνο που προηγήθηκε της περιόδου κατά την οποία προορίζονταν να παραγάγουν αποτελέσματα τα μέτρα των ως άνω διατάξεων;»

18. Ο προσφεύγων στην κύρια δίκη, η Ιταλική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις. Τα ίδια μέρη παρέστησαν στην επ' ακροατηρίου συζήτηση της 27ης Σεπτεμβρίου 2018.

IV. Ανάλυση

A. Επί του παραδεκτού

19. Με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η Ιταλική Κυβέρνηση προβάλλει ένσταση απαραδέκτου του προδικαστικού ερωτήματος. Κατά πρώτον, υποστηρίζει ότι το υποβληθέν ερώτημα είναι υποθετικής φύσεως. Συγκεκριμένα, το αιτούν δικαστήριο εκκινεί από την παραδοχή ότι στη διαφορά δεν έχει εφαρμογή το άρθρο 1, παράγραφοι 95, 131 και 132, του νόμου 107/2015, αλλά τα άρθρα 270 και 485 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994. Η Ιταλική Κυβέρνηση υποστηρίζει, συναφώς, ότι η εργασιακή σχέση μετατράπηκε σε σύμβαση αορίστου χρόνου όχι δυνάμει του άρθρου 1, παράγραφος 95, του νόμου 107/2015, αλλά δυνάμει της διαδικασίας μετατροπής των σχέσεων εργασίας σε σύμβαση αορίστου χρόνου που προβλέπεται στο άρθρο 270 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994. Επομένως, το αιτούν δικαστήριο ζητεί από το Δικαστήριο να εκδώσει συμβουλευτική γνώμοδότηση επί του συμβατού της αναδρομικής εφαρμογής του νόμου 107/2015 με τη ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαisiού. Η Ιταλική Κυβέρνηση διατείνεται, κατά δεύτερον, ότι το εν λόγω δικαστήριο δεν προσδιορίζει τις ημερομηνίες ενάρξεως και λήξεως των συμβάσεων ορισμένου χρόνου που έχουν συναφθεί από τους διαδίκους της κύριας δίκης, γεγονός το οποίο εμποδίζει την επαλήθευση του αν συντρέχει καταχρηστική σύναψη τέτοιου είδους συμβάσεων.

20. Φρονώ ότι τα επιχειρήματα αυτά πρέπει να απορριφθούν.

¹⁶ Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

21. Πρώτον, αντιθέτως προς όσα διατείνεται η Ιταλική Κυβέρνηση, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο νόμος 107/2015, όπως ερμηνεύθηκε από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), εφαρμόζεται εξίσου σε όλους τους εκπαιδευτικούς, των οποίων οι σχέσεις εργασίας μετατράπηκαν σε συμβάσεις αορίστου χρόνου «μέσω προγενέστερων διαγωνιστικών διαδικασιών». Ως εκ τούτου, το πρόβλημα που εγείρεται στην υπό κρίση υπόθεση δεν είναι υποθετικό.

22. Δεύτερον, το επιχείρημα ότι ο «καταχρηστικός» χαρακτήρας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου που έχουν συναφθεί από τους διαδίκους δεν δύναται να εξακριβωθεί, λαμβανομένης ιδίως υπόψη της ελλείψεως των ημερομηνιών λήξεως των συμβάσεων, δεν ασκεί καμία επιρροή. Πράγματι, το ίδιο το αιτούν δικαστήριο εκτίμησε, κρίνοντας εντός των ορίων της δικαιοδοσίας του, ότι ο F. Rossato δίδασκε «αδιαλείπτως» από τις 18 Νοεμβρίου 2003 έως τις 2 Σεπτεμβρίου 2015, ημερομηνία κατά την οποία η σχέση εργασίας του μετατράπηκε σε σύμβαση αορίστου χρόνου.

23. Υπό τις συνθήκες αυτές, συνάγεται ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως είναι παραδεκτή.

B. Επί της ουσίας

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

24. Η παρούσα υπόθεση, όπως και οι υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση Mascolo κ.λπ.¹⁷ και επί των ανέπτυξα προτάσεις, εντάσσεται σε ένα πολύπλοκο νομικό πλαίσιο και θέτει εκ νέου το ζήτημα της ερμηνείας της συμφωνίας-πλαισίου και της εφαρμογής της στο εθνικό σύστημα αναπληρώσεως του διδακτικού προσωπικού στον τομέα της δημόσιας σχολικής εκπαίδευσης, ειδικότερα στα ωδεία. Για την καλύτερη κατανόηση των αμφιλεγόμενων ζητημάτων τα οποία αφορά η υπό εξέταση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, κρίνω ότι είναι σκόπιμο, στο σημείο αυτό, να αρχίσω την ανάλυσή μου υπενθυμίζοντας τα ουσιώδη στοιχεία του εν λόγω εθνικού συστήματος, όπως αυτά προκύπτουν από την απόφαση περί παραπομπής. Στη συνέχεια, θα υπεισέλθω στην εξέταση του προδικαστικού ερωτήματος υπό το πρίσμα της νομολογίας και, ιδίως, της αποφάσεως Mascolo κ.λπ.¹⁸.

25. Πρώτον, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει, κατ' ουσίαν, ότι οι διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας οι οποίες ετύγχαναν εφαρμογής κατά τον χρόνο ασκήσεως της προσφυγής στον πρώτο βαθμό ήταν το άρθρο 2, παράγραφος 6, του νόμου 508/1999 και το άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου 124/1999¹⁹, δεδομένου ότι ο F. Rossato είχε συνάψει τις επίμαχες συμβάσεις ορισμένου χρόνου με τον εργοδότη του αφότου τοποθετήθηκε από το Υπουργείο στη θέση καθηγητή του ωδείου του Τρέντο βάσει

¹⁷ Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

¹⁸ Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

¹⁹ Κατά το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 2, παράγραφος 6, του νόμου 508/1999 είναι ανάλογο του άρθρου 4 του νόμου 124/1999, που ήταν το επίμαχο στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401), και του οποίου την αντίθεση προς τη ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου διαπίστωσε το Δικαστήριο. Επί του περιεχομένου του άρθρου 4, παράγραφος 1, του νόμου 124/1999, βλ. απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 18).

εφεδρικών πινάκων διαρκούς ισχύος²⁰. Πράγματι, βάσει των στοιχείων που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο, για τα ωδεία και τα ινστιτούτα τέχνης, ο νόμος 508/1999 προέβλεπε τη σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου για την κάλυψη θέσεων καθηγητών και εκπαιδευτικών, που είναι πράγματι κενές και διαθέσιμες, έως την ολοκλήρωση των διαγωνισμών για την πρόσληψη μόνιμου διδακτικού προσωπικού. Το εν λόγω δικαστήριο προσθέτει ότι οι διατάξεις αυτές δεν προέβλεπαν ούτε χρονικό περιορισμό ούτε κυρώσεις σε περίπτωση παραβίασής των –απλώς ενδεικτικών– προθεσμιών που περιείχαν οι ως άνω ρυθμίσεις, αλλά ούτε και κυρώσεις για την επακόλουθη σύναψη επαναλαμβανόμενων συμβάσεων ορισμένου χρόνου προς κάλυψη πάγιων και διαρκών αναγκών της δημόσιας διοικήσεως.

26. Στην προκειμένη περίπτωση, όπως επισήμανε το αιτούν δικαστήριο, η μετατροπή της σχέσεως εργασίας του F. Rossato σε αορίστου χρόνου πραγματοποιήθηκε δυνάμει της διαδικασίας μετατροπής των σχέσεων εργασίας σε συμβάσεις αορίστου χρόνου που προβλέπεται στο άρθρο 270 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994. Διευκρινίζει ότι το εν λόγω άρθρο όριζε ότι η πρόσληψη εκπαιδευτικών πραγματοποιούνταν για το 50 % των κενών θέσεων ανά σχολικό έτος, μέσω διαγωνισμών βάσει τίτλων και εξετάσεων και, για το υπόλοιπο 50 %, μέσω εφεδρικών πινάκων διαρκούς ισχύος²¹.

27. Δεύτερον, από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, μετά την έκδοση της αποφάσεως Mascolo κ.λπ.²², το εν λόγω σύστημα τροποποιήθηκε με τον νόμο 107/2015. Ο εν λόγω νόμος προέβλεπε την κάλυψη των διαθέσιμων οργανικών θέσεων και την παύση στο μέλλον της καταχρηστικής πρακτικής της συνάψεως συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου για την κάλυψή τους. Το αιτούν δικαστήριο εκθέτει συναφώς ότι τα προβλεπόμενα από την επίμαχη νομοθεσία μέτρα συνίστανται, αφενός, στον περιορισμό της ανώτατης διάρκειας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου σε τριάντα έξι μήνες, έστω και μη συναπτούς, για την κάλυψη κενών και διαθέσιμων θέσεων εκπαιδευτικών (άρθρο 1, παράγραφος 131) και, αφετέρου, στη σύσταση ταμείου για πληρωμές προς αποκατάσταση ζημιών που προκύπτουν από την ανανέωση συμβάσεων ορισμένου χρόνου για συνολική διάρκεια άνω των τριάντα έξι μηνών, έστω και μη συναπτών, για καθένα από τα έτη 2015 και 2016 (άρθρο 1, παράγραφος 132)²³. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει επίσης ότι ο ίδιος αυτός νόμος επιβεβαίωσε με το άρθρο 1, παράγραφος 95, ότι οι διαγωνισμοί πρέπει να διοργανώνονται ανά τριετία και κατάρτισε έκτακτο πρόγραμμα προσλήψεων διδακτικού προσωπικού με συμβάσεις αορίστου χρόνου για το έτος 2015/2016, προκειμένου να καλυφθούν οι εκ του νόμου οργανικές κενές θέσεις, με απλοποιημένο διαγωνισμό, αφού μονιμοποιήθηκαν σε οργανικές θέσεις οι εκπαιδευτικοί που είχαν υψηλή κατάταξη στους εφεδρικούς πίνακες διαρκούς ισχύος²⁴.

20 Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση Mascolo κ.λπ., και στις οποίες, όπως μόλις επισημάνθηκε με την υποσημείωση 19, τα προδικαστικά ερωτήματα που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο αφορούσαν ιδίως το άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου 124/1999, το Δικαστήριο έκρινε ότι από τις αποφάσεις περί παραπομπής και από τις διευκρινίσεις που παρασχέθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση προέκυψε ότι, «[σ]ύμφωνα με την επίμαχη στις κύριες δίκες εθνική κανονιστική ρύθμιση, όπως αυτή απορρέει από τον νόμο 124/1999, στα υπό κρατική διαχείριση σχολεία προσλαμβάνεται είτε μόνιμο προσωπικό με σχέση εργασίας αορίστου χρόνου είτε αναπληρωτές με σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου. Η πρόσληψη μόνιμου προσωπικού πραγματοποιείται σύμφωνα με το λεγόμενο σύστημα των "δύο διαύλων", δηλαδή για το ήμισυ των κενών θέσεων κάθε σχολικού έτους μέσω διαγωνισμών βάσει τίτλων και εξετάσεων και για το υπόλοιπο ήμισυ μέσω εφεδρικών πινάκων διαρκούς ισχύος, στους οποίους περιλαμβάνονται οι εκπαιδευτικοί που έχουν επιτύχει σε τέτοιους διαγωνισμούς, αλλά δεν έχουν καταλάβει μόνιμη θέση, και οι εκπαιδευτικοί που έχουν παρακολουθήσει μαθήματα για την απόκτηση επάρκειας για διδασκαλία σε σχολές ειδικεύσεως στην εκπαίδευση. Η πρόσληψη αναπληρωτών πραγματοποιείται βάσει των πινάκων αυτών, η δε πραγματοποίηση διαδοχικών αναπληρώσεων συνεπάγεται την εξέλιξη του εκπαιδευτικού στον εφεδρικό πίνακα και μπορεί να οδηγήσει στον διορισμό του σε μόνιμη θέση» (απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 89).

21 Κατά το αιτούν δικαστήριο, το άρθρο 270 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994 ήταν ανάλογο του άρθρου 399, παράγραφος 1, του ίδιου νομοθετικού διατάγματος, που ήταν το επίμαχο στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 21 και 22). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στις εν λόγω συνεδριασθείσες υποθέσεις (EU:C:2014:2103, σημείο 49). Επί των εφεδρικών πινάκων, βλ. υποσημείωση 20 των παρούσων προτάσεων.

22 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

23 Βλ. σημείο 7 των παρούσων προτάσεων.

24 Σημειώνεται ότι, όπως προκύπτει από την επ' ακροατηρίου διαδικασία, κατά την ημερομηνία διεξαγωγής της δεν είχε ακόμη διοργανωθεί διαγωνισμός.

28. Κατά τρίτον, από την απόφαση περί παραπομπής και από τις διευκρινίσεις που παρασχέθηκαν κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση προκύπτει ότι η μετατροπή της σχέσεως εργασίας του F. Rossato σε σχέση αορίστου χρόνου δεν πραγματοποιήθηκε δυνάμει της έκτακτης προσλήψεως που προβλεπόταν στον νόμο 107/2015. Εντούτοις, στην υπό κρίση υπόθεση, η ερμηνεία του εν λόγω νόμου από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di Cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) είχε ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση του F. Rossato να αξιώσει την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, πριν τη θέση σε ισχύ του νόμου 107/2015²⁵.

29. Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο εντάσσεται η υπόθεση της κύριας δίκης.

2. Επί του προδικαστικού ερωτήματος

30. Το παρόν προδικαστικό ερώτημα, όπως διατυπώνεται από το αιτούν δικαστήριο, αφορά τη συμβατότητα των διατάξεων του νόμου 107/2015, που θεσπίστηκαν μετά την έκδοση της αποφάσεως Mascolo κ.λπ.²⁶, με τη ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαisiού. Κατά την ερμηνεία του εν λόγω νόμου από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di Cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), απαγορεύεται σε εκπαιδευτικό όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης, προσληφθέντα από το Υπουργείο δυνάμει δεκαεπτά διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου συναφθεισών για συνεχόμενη περίοδο έντεκα ετών και δύο μηνών και μονιμοποιηθέντα, να «τρέψει» τη εργασιακή σχέση του στο σύνολό της σε σύμβαση αορίστου χρόνου με αναδρομική ισχύ και να επιτύχει αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη λόγω της καταχρηστικής συνάψεως συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου.

31. Υπενθυμίζεται εξ αρχής ότι, στο πλαίσιο της προβλεπόμενης από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ διαδικασίας συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, στο Δικαστήριο εναπόκειται να δώσει στον εθνικό δικαστή χρήσιμη απάντηση η οποία θα του παράσχει τη δυνατότητα να λύσει τη διαφορά της οποίας έχει επιληφθεί. Υπό το πρίσμα αυτό, το Δικαστήριο μπορεί να αναδιατυπώσει, εφόσον είναι αναγκαίο, τα ερωτήματα που του έχουν υποβληθεί²⁷.

32. Στην προκειμένη περίπτωση, είμαι της γνώμης ότι, με τα ερωτήματά του, το Corte d'appello di Trento (εφετείο Τρέντο) διερωτάται, κατ' ουσίαν, αν η ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαisiού έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε νομολογιακή ερμηνεία διατάξεων του εθνικού δικαίου όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη –οι οποίες προβλέπουν μέτρα αποτροπής της καταχρηστικής χρησιμοποίησεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου– κατά την οποία απαγορεύεται οποιαδήποτε αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας λόγω καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου για το χρονικό διάστημα πριν τη θέση σε ισχύ των προαναφερθεισών διατάξεων.

α) Επί του πεδίου εφαρμογής της συμφωνίας-πλαisiού και επί της ερμηνείας της ρήτρας 5, σημείο 1

33. Επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, όπως προκύπτει από τη ρήτρα 1 της συμφωνίας-πλαisiού, επιδίωξη της είναι η υλοποίηση ενός εκ των σκοπών της, ήτοι η δημιουργία πλαisiού προς αποτροπή της καταχρηστικής χρησιμοποίησεως διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Το πλαίσιο αυτό προβλέπει ορισμένες διατάξεις ελάχιστης προστασίας προς αποφυγή της

25 Κατά το αιτούν δικαστήριο, τα ανώτατα δικαστήρια στήριξαν το εν λόγω συμπέρασμα, αφενός, στο περιθώριο της διακριτικής ευχέρειας που διαθέτουν τα κράτη μέλη κατά τον καθορισμό των μέτρων επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση παρανομίας λόγω καταχρηστικής συνάψεως συμβάσεων ορισμένου χρόνου και, αφετέρου, στην απόφαση της Επιτροπής, λαμβανομένης υπόψη της νέας κανονιστικής ρυθμίσεως που θεσπίστηκε από την Ιταλική Κυβέρνηση, να θέσει στο αρχείο τη διαδικασία λόγω παραβάσεως της οδηγίας 1999/70 την οποία είχε κινήσει κατά του κράτους μέλους αυτού.

26 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

27 Απόφαση της 22ας Ιουνίου 2017, Federatie Nederlandse Vakvereniging κ.λπ. (C-126/16, EU:C:2017:489, σκέψη 36).

προσωρινότητας της καταστάσεως των εργαζομένων²⁸ ούτως ώστε να μην καθίστανται περισσότερο ευάλωτοι λόγω του ότι απασχολούνται με σύμβαση ορισμένου χρόνου για μακρά περίοδο²⁹. Πράγματι, αυτή η κατηγορία εργαζομένων διατρέχει τον κίνδυνο, κατά τη διάρκεια ενός σημαντικού τμήματος της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας, να αποκλεισθεί από το ευεργέτημα της σταθερότητας της απασχολήσεως, η οποία συνιστά ωστόσο, όπως προκύπτει από τη συμφωνία-πλαίσιο³⁰, μείζον στοιχείο της προστασίας των εργαζομένων³¹.

34. Για την επίτευξη αυτού του σκοπού, το εν λόγω πλαίσιο περιλαμβάνει δύο είδη μέτρων³². Αφενός, η ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου συνεπάγεται την υποχρέωση των κρατών μελών να καθιερώσουν ένα ή περισσότερα από τα μέτρα πρόληψης τέτοιων καταχρήσεων που απαριθμούνται στα στοιχεία α' έως γ', όταν δεν υπάρχουν στο εθνικό δίκαιο ισοδύναμα νομοθετικά μέτρα³³. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η συμφωνία-πλαίσιο επιτάσσει στα κράτη μέλη την επίτευξη γενικού σκοπού, δηλαδή της αποτροπής τέτοιων καταχρηστικών πρακτικών, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα να επιλέξουν τα μέσα για την επίτευξή του, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά δεν θα αντιβαίνουν προς τον σκοπό και δεν θα περιορίζουν την πρακτική αποτελεσματικότητα της συμφωνίας-πλαισίου³⁴. Αφετέρου, η ρήτρα 5 της συμφωνίας-πλαισίου, και ιδίως το σημείο 2, στοιχείο β', επιβάλλει στα κράτη μέλη ή στους κοινωνικούς εταίρους τη θέσπιση μέτρων επιβολής κυρώσεων των καταχρήσεων³⁵.

35. Εν προκειμένω, δεν αμφισβητείται, όπως επισήμανε και το αιτούν δικαστήριο, ότι έλαβε χώρα τέτοια καταχρηστική χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Πράγματι, ο F. Rossato δίδαξε «αδιαλείπτως» κατά το χρονικό διάστημα μεταξύ 18 Νοεμβρίου 2003 και 2 Σεπτεμβρίου 2015, ημερομηνία μετατροπής της σχέσεως εργασίας του σε σύμβαση αορίστου χρόνου με αναδρομική ισχύ από τον Ιανουάριο του 2014. Συνεπώς, ένας εργαζόμενος όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης, ο οποίος, ελλείψει αντικειμενικών λόγων, προσλαμβανόταν ετησίως ως αναπληρωτής εκπαιδευτικός σε ωδείο υπό κρατική διαχείριση στο πλαίσιο διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, τούτο δε για συνεχές χρονικό διάστημα έντεκα ετών και δύο μηνών, εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλαισίου, δυνάμει των ρητρών 2 και 5 της εν λόγω συμφωνίας-πλαισίου³⁶.

36. Στο σημείο αυτό, επιβάλλεται η επισήμανση ότι το αιτούν δικαστήριο εγείρει δύο προβληματικές πτυχές: αφενός, τον μερικό συνυπολογισμό της αποκτηθείσας προϋπηρεσίας του F. Rossato κατά τη μονιμοποίησή του δυνάμει της προγενέστερης του νόμου 107/2015 νομοθεσίας και, αφετέρου, τη συνέπεια της ερμηνείας του προαναφερθέντος νόμου από το Corte costituzionale (Συνταγματικό

28 Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ. (C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 63), της 26ης Ιανουαρίου 2012, Küçük (C-586/10, EU:C:2012:39, σκέψη 25), καθώς και της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 72).

29 Βλ. προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2103, σκέψη 60).

30 Βλ. δεύτερο εδάφιο του προοιμίου της συμφωνίας-πλαισίου και σημεία 6 έως 8 των γενικών παρατηρήσεων της συμφωνίας-πλαισίου.

31 Βλ. αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2005, Mangold (C-144/04, EU:C:2005:709, σκέψη 64), της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ. (C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 63), της 26ης Ιανουαρίου 2012, Küçük (C-586/10, EU:C:2012:39, σκέψη 25), της 3ης Ιουλίου 2014, Fiamingo κ.λπ. (C-362/13, C-363/13 και C-407/13, EU:C:2014:2044, σκέψη 54), καθώς και της 25ης Οκτωβρίου 2018, Sciotto (C-331/17, EU:C:2018:859, σκέψη 31).

32 Όπως είχε επισημάνει ο γενικός εισαγγελέας Poiares Maduro με τις προτάσεις του στην υπόθεση Marrosu και Sardino (C-53/04, EU:C:2005:569, σημεία 29 και 30).

33 Πράγματι, τα κράτη μέλη, ύστερα από διαβούλευση με τους κοινωνικούς εταίρους ή/και οι ίδιοι οι κοινωνικοί εταίροι υποχρεούνται, κατά το γράμμα της ρήτρας 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαισίου, να θεσπίζουν, *κατά τρόπο αποτελεσματικό δεσμευτικό*, μέτρα πρόληψης της καταχρηστικής χρήσεως των συμβάσεων ορισμένου χρόνου. Αποφάσεις της 15ης Απριλίου 2008, Impact (C-268/06, EU:C:2008:223, σκέψη 69), της 23ης Απριλίου 2009, Αγγελιδάκη κ.λπ. (C-378/07 έως C-380/07, EU:C:2009:250, σκέψη 74), καθώς και της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 74).

34 Βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 76).

35 Βλ., υπό την έννοια αυτή, απόφαση της 7ης Σεπτεμβρίου 2006, Marrosu και Sardino (C-53/04, EU:C:2006:517 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Βλ., επίσης, προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Poiares Maduro στην υπόθεση Marrosu και Sardino (C-53/04, EU:C:2005:569, σημεία 29 και 30).

36 Όσον αφορά το *ratione personae* πεδίο εφαρμογής της συμφωνίας-πλαισίου, το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι αυτή δεν αποκλείει κανένα συγκεκριμένο κλάδο από το πεδίο εφαρμογής της και, συνεπώς, έχει εφαρμογή στο προσωπικό που προσλαμβάνεται στον κλάδο της εκπαίδευσης. Αποφάσεις της 3ης Ιουλίου 2014, Fiamingo κ.λπ. (C-362/13, C-363/13 και C-407/13, EU:C:2014:2044, σκέψη 38), και της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 69).

Δικαστήριο) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), ήτοι την απαγόρευση οποιασδήποτε αποκαταστάσεως ζημίας προκληθείσας από την καταχρηστική σύναψη διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου για τους εκπαιδευτικούς των οποίων η σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου μετατράπηκε σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου, δυνάμει νομοθεσίας προγενέστερης του εν λόγω νόμου.

β) Επί του μερικού συνυπολογισμού της αποκτηθείσας προϋπηρεσίας

37. Το αιτούν δικαστήριο τονίζει ότι, κατά τη μονιμοποίησή του F. Rossato, η προϋπηρεσία του συνεκτιμήθηκε μερικώς, δυνάμει της προγενέστερης του νόμου 107/2015 νομοθεσίας, ήτοι από τον Ιανουάριο του 2014.

38. Όπως πράγματι προκύπτει από τις παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως, το άρθρο 485 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994, το οποίο είχε εφαρμογή στον F. Rossato κατά τον χρόνο μονιμοποίησής του, θέσπιζε ένα ειδικό καθεστώς ευνοϊκό για τους εκπαιδευτικούς του σχολικού συστήματος, επιτρέποντας τη μονιμοποίησή τους με μερική ανασύσταση της σταδιοδρομίας τους. Κατά την εν λόγω κυβέρνηση, η ανασύσταση αυτή επερχόταν μέσω συντελεστών και προσαρμογών, οι οποίοι λάμβαναν υπόψη την προηγούμενη σταδιοδρομία του εκπαιδευτικού και διαφοροποιούσαν την περίπτωση του από αυτήν εκπαιδευτικού, ο οποίος είχε κριθεί επιτυχών διαγωνισμού κατά τον ίδιο χρόνο, χωρίς να έχει προηγουμένως απασχοληθεί με σύμβαση ορισμένου χρόνου στην υπηρεσία της σχολικής διοικήσεως. Η Ιταλική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι οι εν λόγω προσαρμογές, μέσω των οποίων τα εν λόγω χρονικά διαστήματα συνυπολογίσθηκαν μόνο μερικώς, συνιστούν νόμιμη εφαρμογή της αρχής «pro rata temporis», η οποία προβλέπεται στη ρήτρα 4, σημείο 2, της συμφωνίας-πλαίσιου.

39. Υπό την επιφύλαξη του ελέγχου των εν λόγω στοιχείων από το αιτούν δικαστήριο, φρονώ ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν επιβάλλει, σε περίπτωση καταχρηστικής συνάψεως συμβάσεων ορισμένου χρόνου, τη μετατροπή της εργασιακής σχέσεως ορισμένου χρόνου στο σύνολό της σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου με αναδρομική ισχύ (τροπή). Υπενθυμίζεται, συναφώς, ότι το Δικαστήριο έχει αποφανθεί ότι τα κράτη μέλη, λαμβανομένης υπόψη της διακριτικής τους ευχέρειας ως προς την οργάνωση της εσωτερικής τους δημόσιας διοίκησης, μπορούν κατ' αρχήν, χωρίς να ενεργούν σε αντίθεση με την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο, να προβλέπουν τις προϋποθέσεις για την πρόσβαση σε θέσεις δημοσίων υπαλλήλων, καθώς και τις συνθήκες απασχόλησής τους, ιδίως οσάκις αυτοί απασχολούνταν προηγουμένως από τις ίδιες διοικητικές αρχές στο πλαίσιο συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου³⁷. Το Δικαστήριο έχει επίσης δεχθεί ότι ορισμένες διαφορές στη μεταχείριση των τακτικών δημοσίων υπαλλήλων που προσλαμβάνονται κατόπιν γενικού διαγωνισμού και εκείνων που προσλαμβάνονται μετά την απόκτηση επαγγελματικής πείρας δυνάμει συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου μπορούν, κατ' αρχήν, να δικαιολογηθούν από τις διαφορές στα απαιτούμενα προσόντα και στη φύση των καθηκόντων των οποίων την ευθύνη καλούνται να αναλάβουν³⁸.

³⁷ Αποφάσεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Rosado Santana (C-177/10, EU:C:2011:557, σκέψη 76), της 18ης Οκτωβρίου 2012, Valenza κ.λπ. (C-302/11 έως C-305/11, EU:C:2012:646, σκέψη 57), καθώς και 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Motter (C-466/17, EU:C:2018:758, σκέψη 43).

³⁸ Αποφάσεις της 8ης Σεπτεμβρίου 2011, Rosado Santana (C-177/10, EU:C:2011:557, σκέψη 78), της 18ης Οκτωβρίου 2012, Valenza κ.λπ. (C-302/11 έως C-305/11, EU:C:2012:646, σκέψη 60), καθώς και της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Motter (C-466/17, EU:C:2018:758, σκέψη 46).

40. Ειδικότερα, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι το άρθρο 485 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994³⁹ ήταν το επίμαχο στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η πρόσφατη απόφαση Motter⁴⁰. Στην υπόθεση αυτή, το αιτούν δικαστήριο διερωτήθηκε αν το ιταλικό δίκαιο, προβλέποντας στην εν λόγω διάταξη μια μέθοδο φθίνοντος συνυπολογισμού της προϋπηρεσίας δυνάμει συμβάσεων ορισμένου χρόνου, προς αποτροπή του ενδεχομένου αντίστροφης δυσμενούς διάκρισης εις βάρος των δημοσίων υπαλλήλων που είναι επιτυγχόντες διαγωνισμού, συνάδει με τη ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσιου. Το Δικαστήριο απεφάνθη ότι η ρήτρα 4 της συμφωνίας-πλαίσιου έχει την έννοια ότι επιτρέπει, κατ' αρχήν, την εν λόγω διάταξη η οποία προβλέπει ότι, στο πλαίσιο της κατάταξης του εργαζομένου σε μισθολογικό κλιμάκιο όταν προσλαμβάνεται, βάσει τίτλων, ως τακτικός δημόσιος υπάλληλος, οι περίοδοι προϋπηρεσίας του δυνάμει συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου λαμβάνονται πλήρως υπόψη μέχρι το τέταρτο έτος, ενώ, πέραν του χρονικού αυτού σημείου, συνυπολογίζονται εν μέρει, ήτοι κατά τα δύο τρίτα⁴¹.

41. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το προδικαστικό ερώτημα αφορά αποκλειστικά και μόνον την μνημονευόμενη από το αιτούν δικαστήριο περίπτωση της απόλυτης αδυναμίας αποκαταστάσεως της ζημίας που υπέστησαν λόγω της καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου οι εκπαιδευτικοί οι οποίοι μονιμοποιήθηκαν, δυνάμει της προγενέστερης του νόμου 107/2015 νομοθεσίας, στερούμενοι, ως εκ τούτου, των δικαιωμάτων αποζημιώσεως που είχαν εν είδει μέτρου επιβολής κυρώσεων, κατά την έννοια της συμφωνίας-πλαίσιου και της νομολογίας του Δικαστηρίου.

γ) Επί της συνέπειας που αντλείται από τη νομολογιακή ερμηνεία του νόμου 107/2015

42. Το αιτούν δικαστήριο, έχοντας σαφώς δεχτεί την ύπαρξη καταχρηστικής πρακτικής, ζητεί να διευκρινιστεί αν η συνέπεια που αντλείται από τη νομολογιακή ερμηνεία του νόμου 107/2015, ήτοι η απαγόρευση οποιασδήποτε αποκαταστάσεως ζημίας προκληθείσας από την καταχρηστική χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου, για το χρονικό διάστημα πριν από τη θέση σε ισχύ του εν λόγω νόμου, συνιστά ικανό μέτρο επιβολής κυρώσεων για την περίπτωση της εν λόγω καταχρήσεως.

43. Κατά πάγια νομολογία, όταν το δίκαιο της Ένωσης δεν προβλέπει ειδικές κυρώσεις για την περίπτωση που, όπως εν προκειμένω, διαπιστώνονται παρά ταύτα καταχρηστικές πρακτικές, εναπόκειται στις εθνικές αρχές να λαμβάνουν μέτρα που πρέπει να είναι όχι μόνον αναλογικά, αλλά και αρκούντως αποτελεσματικά και αποτρεπτικά για να εξασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων που έχουν θεσπισθεί κατ' εφαρμογή της συμφωνίας-πλαίσιου⁴². Επιπροσθέτως, όπως κατ' επανάληψη έχει επισημάνει το Δικαστήριο, σε περίπτωση καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου, πρέπει να υπάρχει δυνατότητα εφαρμογής μέτρου που να παρέχει αποτελεσματικές και ισοδύναμες εγγυήσεις για την προστασία των εργαζομένων, ώστε να επιβάλλονται οι δέουσες κυρώσεις και να εξαλείφονται οι συνέπειες της παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης⁴³.

³⁹ Το άρθρο 485 του νομοθετικού διατάγματος 297/1994 ορίζει τα εξής: «Για το διδακτικό προσωπικό των σχολείων δευτεροβάθμιας και καλλιτεχνικής εκπαίδευσης, η προϋπηρεσία στα προαναφερθέντα κρατικά και σε εξομοιούμενα με αυτά σχολεία, συμπεριλαμβανομένων αυτών του εξωτερικού, υπό καθεστώς μη τακτικού υπαλλήλου αναγνωρίζεται ως υπηρεσία τακτικού υπαλλήλου, για νομικούς και οικονομικούς σκοπούς, πλήρως για τα πρώτα τέσσερα έτη και κατά τα δύο τρίτα για τυχόν πλεονάζοντα χρόνο, ενώ για οικονομικούς μόνο σκοπούς κατά το υπόλοιπο ένα τρίτο. Τα οικονομικά δικαιώματα που πηγάζουν από την εν λόγω αναγνώριση διατηρούνται και λαμβάνονται υπόψη για όλα τα μισθολογικά κλιμάκια που έπονται εκείνου στο οποίο ο υπάλληλος κατατάσσεται κατά τον χρόνο της αναγνώρισης».

⁴⁰ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018 (C-466/17, EU:C:2018:758).

⁴¹ Απόφαση της 20ής Σεπτεμβρίου 2018, Motter (C-466/17, EU:C:2018:758, σκέψη 54).

⁴² Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, Αδενέλερ κ.λπ. (C-212/04, EU:C:2006:443, σκέψη 94), της 23ης Απριλίου 2009, Αγγελιδάκη κ.λπ. (C-378/07 έως C-380/07, EU:C:2009:250, σκέψη 158), της 3ης Ιουλίου 2014, Fiamingo κ.λπ. (C-362/13, C-363/13 και C-407/13, EU:C:2014:2044, σκέψη 62), καθώς και της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 77).

⁴³ Αποφάσεις της 23ης Απριλίου 2009, Αγγελιδάκη κ.λπ. (C-378/07 έως C-380/07, EU:C:2009:250, σκέψη 160), της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 79), καθώς και της 7ης Μαρτίου 2018, Santoro (C-494/16, EU:C:2018:166, σκέψη 31).

44. Από την εν λόγω νομολογία απορρέει ότι τα κράτη μέλη υποχρεούνται να εγγυώνται το αποτέλεσμα που επιβάλλει η οδηγία 1999/70 και η συμφωνία-πλαίσιο και, ως εκ τούτου, την πρακτική της αποτελεσματικότητας. Εν πάση περιπτώσει, πρέπει να διασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της αποτελεσματικότητας και –εφόσον μπορεί να ανευρεθεί κατάλληλη σύγκριση στο εθνικό δίκαιο– της αρχής της ισοδυναμίας⁴⁴.

45. Λαμβανομένης υπόψη της ερμηνείας που έχουν δώσει στην επίμαχη στην κύρια δίκη ρύθμιση το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο), το αιτούν δικαστήριο εξέφρασε αμφιβολίες σχετικά με την τήρηση της αρχής της αποτελεσματικότητας.

46. Πράγματι, όπως έχει επανειλημμένως τονίσει το Δικαστήριο, η συμφωνία-πλαίσιο δεν επιβάλλει γενική υποχρέωση στα κράτη μέλη να προβλέπουν τη μετατροπή των συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου σε συμβάσεις εργασίας αορίστου χρόνου. Πράγματι, η ρήτρα 5, σημείο 2, της συμφωνίας-πλαισίου καταλείπει κατ' αρχήν στα κράτη μέλη τη μέριμνα να καθορίζουν τις συνθήκες υπό τις οποίες οι συμβάσεις ή οι σχέσεις εργασίας ορισμένου χρόνου χαρακτηρίζονται ως αορίστου χρόνου. Κατά συνέπεια, η συμφωνία-πλαίσιο δεν ορίζει τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να γίνεται χρήση συμβάσεων αορίστου χρόνου⁴⁵.

47. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο Ιταλός νομοθέτης επέλεξε να θεσπίσει με τον νόμο 107/2015 μέτρα εφαρμογής της συμφωνίας-πλαισίου συνιστάμενα, ιδίως, σε ένα έκτακτο πρόγραμμα προσλήψεων διδακτικού προσωπικού με συμβάσεις αορίστου χρόνου καθώς και στην αποκατάσταση των ζημιών που προκύπτουν από την καταχρηστική χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου για συνολική διάρκεια άνω των τριάντα έξι μηνών⁴⁶. Η ερμηνεία όμως του εν λόγω νόμου από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση του πεδίου εφαρμογής του εν λόγω νόμου στους εκπαιδευτικούς, όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης, καταλήγοντας απλώς να τους αποκλείσει από το ευεργέτημα των μέτρων αυτών. Ειδικότερα, όσον αφορά τη μετατροπή των διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου σε συμβάσεις αορίστου χρόνου δυνάμει της προγενέστερης του νόμου 107/2015 νομοθεσίας, η νομολογιακή ερμηνεία του εν λόγω νόμου απαγορεύει, κατ' απόλυτο τρόπο, οποιαδήποτε αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας από την καταχρηστική σύναψη συμβάσεων ορισμένου χρόνου, για το χρονικό διάστημα των δεκατεσσάρων ετών πριν από την έναρξη ισχύος του.

48. Στο πλαίσιο αυτό, ανακύπτει το ερώτημα αν δύναται μια τέτοια νομολογιακή ερμηνεία να στερήσει από κάθε αναδρομική ισχύ ένα μέτρο που προβλέπεται από τον εθνικό νομοθέτη προς συμμόρφωση με την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο, για την επιβολή κυρώσεων της καταχρηστικής προσφυγής σε διαδοχικές συμβάσεις εργασίας ορισμένου χρόνου. Εξ αυτού έπεται ένα άλλο ερώτημα: αποτελεί ένα τέτοιο μέτρο κυρώσεως, του οποίου η εφαρμογή απαγορεύεται από τη νομολογιακή ερμηνεία, μέτρο επιβολής κυρώσεων αρκούντως αποτελεσματικό και αποτρεπτικό;

49. Δεν το νομίζω.

44 Βλ., συναφώς, προτάσεις μου στην υπόθεση Santoro (C-494/16, EU:C:2017:822, σημεία 50 έως 52). Βλ. επίσης, υπ' αυτή την έννοια, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 78 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

45 Αποφάσεις της 8ης Μαρτίου 2012, Huet (C-251/11, EU:C:2012:133, σκέψεις 38 έως 40), της 3ης Ιουλίου 2014, Fiamingo κ.λπ. (C-362/13, C-363/13 και C-407/13, EU:C:2014:2044, σκέψη 65), καθώς και της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 80).

46 Βλ. άρθρο 1, παράγραφος 95, και άρθρο 132 του νόμου 107/2015.

50. Πρώτον, κατά πάγια νομολογία, η απορρέουσα από οδηγία υποχρέωση των κρατών μελών να επιτύχουν το αποτέλεσμα το οποίο προβλέπει η οδηγία αυτή, καθώς και το καθήκον τους, βάσει του άρθρου 4 ΣΕΕ, να λαμβάνουν όλα τα γενικά ή ειδικά μέτρα που είναι κατάλληλα να διασφαλίσουν την εκπλήρωση της ως άνω υποχρέωσης βαρύνει όλες τις αρχές των κρατών μελών περιλαμβανομένων, εντός των ορίων των αρμοδιοτήτων τους, και των δικαιοδοτικών αρχών⁴⁷.

51. Κατά δεύτερον, έστω και αν συμφωνώ ως προς το ότι, κατ' αρχήν, ο νόμος 107/2015 θεσπίζει μέτρα για την αποτροπή της καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου στις περιπτώσεις των εκπαιδευτικών του δημοσίου τομέα και την επιβολή των σχετικών κυρώσεων⁴⁸, δεν αμφισβητείται ότι ο εν λόγω νόμος θεσπίζει τα προαναφερθέντα μέτρα *αποκλειστικά για το μέλλον* και ότι η νομολογιακή ερμηνεία του εν λόγω νόμου έχει ως συνέπεια την απαγόρευση οποιασδήποτε αποκαταστάσεως ζημίας προκληθείσας από τις καταχρηστικές πρακτικές που έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του, ήτοι κατά την περίοδο των προηγηθέντων αυτού δεκατεσσάρων ετών⁴⁹.

52. Τρίτον, επιβάλλεται η υπόμνηση ότι, όπως προκύπτει και από την απόφαση περί παραπομπής, η μετατροπή των διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου του προσφεύγοντος της κύριας δίκης σε σύμβαση αορίστου χρόνου οφείλεται αποκλειστικώς στην εξέλιξή του στον εφεδρικό πίνακα, στο πλαίσιο της προγενέστερης του νόμου 107/2015 κανονιστικής ρυθμίσεως⁵⁰.

53. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, στην υπόθεση Mascolo κ.λπ.⁵¹, το Δικαστήριο έκρινε ότι η προγενέστερη του νόμου 107/2015 εθνική κανονιστική ρύθμιση ήταν ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης, στο μέτρο που απέκλειε κάθε δικαίωμα αποκαταστάσεως της ζημίας που έχει προκληθεί εξαιτίας της καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου στον κλάδο της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα, κατά το Δικαστήριο, εφόσον η επίμαχη στην εν λόγω υπόθεση εθνική κανονιστική ρύθμιση δεν επέτρεπε ούτε τη μετατροπή των διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου σε σύμβαση ή σχέση εργασίας αορίστου χρόνου, μόνη δυνατότητα που είχε στη διάθεσή του ο εργαζόμενος που εργαζόταν ως αναπληρωτής σε σχολείο υπό κρατική διαχείριση βάσει του άρθρου 4 του νόμου 124/1999 για μετατροπή των διαδοχικών συμβάσεων του εργασίας ορισμένου χρόνου σε σύμβαση ή σχέση εργασίας αορίστου χρόνου έγκειτο στη μονιμοποίησή του διά της εξελίξεώς του στον εφεδρικό πίνακα⁵². Ωστόσο, το Δικαστήριο απεφάνθη ότι, «δεδομένου ότι η δυνατότητα αυτή έχει τυχαίο χαρακτήρα, δεν μπορεί να θεωρηθεί κύρωση αρκούντως αποτελεσματική και αποτρεπτική, ώστε να διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των μέτρων εφαρμογής της συμφωνίας-πλασιού». Το Δικαστήριο εκτίμησε επίσης ότι ο χρόνος που απαιτούνταν για τη μονιμοποίηση των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο του εφαρμοστέου προ της θέσεως σε ισχύ του νόμου 107/2015 συστήματος ήταν «μεταβλητός και αβέβαιος»⁵³.

47 Αποφάσεις της 23ης Απριλίου 2009, Αγγελιδάκη κ.λπ. (C-378/07 έως C-380/07, EU:C:2009:250, σκέψη 106), της 14ης Σεπτεμβρίου 2016, Martínez Andrés και Castrejana López (C-184/15 και C-197/15, EU:C:2016:680, σκέψη 50), καθώς και της 25ης Οκτωβρίου 2018, Sciotto (C-331/17, EU:C:2018:859, σκέψη 67).

48 Ωστόσο, ομολογώ ότι δυσκολεύομαι να αντιληφθώ πώς ένα «έκτακτο» πρόγραμμα προσλήψεων θα μπορούσε να εξαλείψει πλήρως τον «τυχαίο» ή «απρόβλεπτο» χαρακτήρα –κατά την έννοια που εκτίθεται στα σημεία 52 και 53 των παρουσών προτάσεων– της μετατροπής της σχέσεως εργασίας ορισμένου χρόνου σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου για τους εκπαιδευτικούς οι οποίοι μονιμοποιήθηκαν δυνάμει της προγενέστερης του νόμου 107/2015 νομοθεσίας. Εντούτοις, εφόσον το προδικαστικό ερώτημα δεν αφορά τόσο το περιεχόμενο των διατάξεων του εν λόγω νόμου αλλά μάλλον τις συνέπειες της ερμηνείας του Corte costituzionale (Συνταγματικού Δικαστηρίου) και του Corte suprema di cassazione (Ανώτατου Ακυρωτικού Δικαστηρίου), δεν θα αποφανθώ επί του θέματος.

49 Υπενθυμίζεται ότι στο αιτούν δικαστήριο απόκειται να εκτιμήσει εάν και κατά πόσον οι προϋποθέσεις εφαρμογής καθώς και η αποτελεσματική εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του εσωτερικού δικαίου συνιστούν πρόσφορο μέτρο για την αποτροπή και, εν ανάγκη, την επιβολή κυρώσεων για την καταχρηστική χρησιμοποίηση διαδοχικών συμβάσεων ή σχέσεων εργασίας ορισμένου χρόνου. Ωστόσο, το Δικαστήριο, αποφαίνόμενο επί προδικαστικής παραπομπής, μπορεί, ενδεχομένως, να παράσχει διευκρινίσεις προκειμένου να καθοδηγήσει το εθνικό δικαστήριο στην ερμηνεία του. Βλ., μεταξύ άλλων, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 82 και 83).

50 Μεταξύ άλλων, του άρθρου 4 του νόμου 124/1999. Βλ. σημείο 25 των παρουσών προτάσεων καθώς και υποσημειώσεις 19 και 20.

51 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401).

52 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 114 έως 116).

53 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 105 έως 107, 116 και 117).

54. Κατά την άποψή μου, είναι σαφές ότι ο F. Rossato βρίσκεται σε κατάσταση ανάλογη με εκείνη των προσφευγόντων στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση Mascolo κ.λπ.⁵⁴. Πράγματι, η μονιμοποίηση του F. Rossato δεν πραγματοποιήθηκε μέσω έκτακτης προσλήψεως προβλεπόμενης στον νόμο 107/2015, αλλά διά της εξελίξεως στους εφεδρικούς πίνακες διαρκούς ισχύος, στο πλαίσιο του προγενέστερου του νόμου 107/2015 συστήματος, ήτοι δυνάμει του άρθρου 2, παράγραφος 6, του νόμου 508/1999 –αναλόγου του άρθρου 4, παράγραφος 1, του νόμου 124/1999⁵⁵. Εξ αυτού προκύπτει όχι μόνον ότι η μονιμοποίηση του προσφεύγοντος της κύριας δίκης αποτελούσε συνάρτηση τυχαίων και απρόβλεπτων περιστάσεων⁵⁶, όπως και στις υποθέσεις επί των οποίων εκδόθηκε η απόφαση Mascolo κ.λπ., αλλά επίσης ότι η ερμηνεία του νόμου 107/2015 από το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) απέκλεισε τη δυνατότητα «προβολής αξιώσεως για την αποκατάσταση της ζημίας που ενδεχομένως έχ[ει] υποστεί» λόγω της καταχρηστικής συνάψεως συμβάσεων ορισμένου χρόνου⁵⁷. Ωστόσο, σε αυτήν την περίπτωση, η αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας λόγω της καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου αποτελεί το μόνο μέτρο κυρώσεως προς εξασφάλιση της πλήρους αποτελεσματικότητας των κανόνων που έχουν θεσπισθεί κατ' εφαρμογή της συμφωνίας-πλαίσιο.

55. Εκείνο που είναι σαφές στην παρούσα υπόθεση είναι ότι η μετατροπή της σχέσεως εργασίας του προσφεύγοντος της κύριας δίκης δεν είναι απόρροια του μέτρου κυρώσεως που προβλέπει η επίμαχη εθνική κανονιστική ρύθμιση. Ως εκ τούτου, η μετατροπή της συμβάσεως ή της σχέσεως εργασίας ορισμένου χρόνου των διδασκόντων σε σύμβαση ή σχέση εργασίας αορίστου χρόνου, η οποία πραγματοποιήθηκε διά της εξελίξεως τους στους εφεδρικούς πίνακες στο πλαίσιο του εφαρμοστέου συστήματος πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου 107/2015, δεν πρέπει να συγχέεται με τη μετατροπή η οποία πραγματοποιήθηκε δυνάμει του εκτάκτου προγράμματος προσλήψεων που προέβλεψε ο Ιταλός νομοθέτης ως μέτρο κυρώσεως, προς συμμόρφωση με την οδηγία 1999/70 και τη συμφωνία-πλαίσιο.

56. Υπενθυμίζεται συναφώς ότι, κατά το Δικαστήριο, τα κράτη μέλη διαθέτουν βεβαίως την ευχέρεια, κατά την εφαρμογή της ρήτρας 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαisiού, να λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες συγκεκριμένου κλάδου, όπως αυτός της εκπαίδευσης, πλην όμως η ευχέρεια αυτή δεν τα απαλλάσσει από την υποχρέωση θεσπίσεως μέτρων για την επιβολή κατάλληλων κυρώσεων σε περίπτωση καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου⁵⁸. Συνεπώς, το γεγονός ότι, μετά από χρονικό διάστημα έντεκα ετών και δύο μηνών, η σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου του F. Rossato μετατράπηκε σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου δυνάμει του προγενέστερου του νόμου 107/2015 συστήματος, δεν απαλλάσσει το κράτος μέλος από την υποχρέωσή του να επιβάλει κυρώσεις για τη διοικητική παράβαση, η οποία συνεχίστηκε κατά τη διάρκεια της εν λόγω περιόδου. Όντως, μία τέτοια μετατροπή της σχέσεως εργασίας, η οποία, λόγω συγκεκριμένης νομολογιακής ερμηνείας, δεν παρέχει καμία δυνατότητα αποκαταστάσεως της ζημίας που προκάλεσε η καταχρηστική σύναψη διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου, δεν είναι αρκούντως αποτελεσματική και αποτρεπτική ώστε να διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των μέτρων εφαρμογής της συμφωνίας-πλαisiού.

54 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014 (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 105 έως 115).

55 Βλ., συναφώς, σημείο 25 των παρουσών προτάσεων.

56 Βλ., συναφώς, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 107).

57 Βλ., συναφώς, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 120).

58 Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 70, 95 και 118).

57. Τέταρτον, επιβάλλεται να υπογραμμισθεί ότι, κατά πάγια νομολογία, όταν κράτος μέλος επιλέγει να επιβάλει κυρώσεις λόγω της παραβίασεως του δικαίου της Ένωσης μέσω της αποκατάστασεως της ζημίας, η αποκατάσταση αυτή πρέπει να είναι αποτελεσματική και να έχει κατάλληλο αποτρεπτικό αποτέλεσμα υπό την έννοια ότι καθιστά δυνατή προσήκουσα και πλήρη αποκατάσταση της προκληθείσας ζημίας⁵⁹.

58. Φρονώ, όπως ορθώς εκθέτει η Επιτροπή, ότι οι εν λόγω προϋποθέσεις δεν πληρούνται εν προκειμένω. Πράγματι, δεν ελήφθη κανένα μέτρο επιβολής κυρώσεων για την καταχρηστική χρησιμοποίηση, κατά τη διάρκεια δεκατεσσάρων ετών, συμβάσεων εργασίας ορισμένου χρόνου συναφθεισών πριν από τη θέσπιση του νόμου 107/2015, τούτο δε, όπως επισημαίνει το αιτούν δικαστήριο, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο αριθμός των συναφθεισών συμβάσεων και ο αριθμός των ετών κατά τη διάρκεια των οποίων εξακολουθούσε η καταχρηστική αυτή πρακτική. Η ακαταλληλότητα της νομολογιακής ερμηνείας του νόμου 107/2015 όσον αφορά τις κυρώσεις των παρελθουσών καταχρηστικών πρακτικών είναι ακόμη πιο προφανής αν ληφθεί υπόψη ότι το άρθρο 1, παράγραφος 132, του εν λόγω νόμου προβλέπει τη σύσταση ταμείου για πληρωμές στο μέλλον προς ενδεχόμενη αποκατάσταση ζημιών, σε περίπτωση συμβάσεων ορισμένου χρόνου με συνολική διάρκεια άνω των τριάντα έξι μηνών. Αντιθέτως, δεν οφείλεται καμία αποκατάσταση σε πρόσωπο, όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης, το οποίο έχει απασχοληθεί για περίοδο πλέον των έντεκα συναπτών ετών, δυνάμει καταχρηστικών ανανεώσεων συμβάσεων ορισμένου χρόνου για την κάλυψη πάγιων και διαρκών αναγκών, οι οποίες, αυτές καθαυτές, δεν δικαιολογούν τη σύναψη συμβάσεων τέτοιου είδους, υπό την έννοια της ρήτρας 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσιου⁶⁰.

59. Επομένως, από τα προεκτεθέντα προκύπτει ότι, υπό την επιφύλαξη των εξακριβώσεων στις οποίες πρέπει να προβεί το αιτούν δικαστήριο, μια νομολογιακή ερμηνεία εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη δεν είναι συμβατή προς τις επιταγές που απορρέουν από την απόφαση Mascolo κ.λπ.⁶¹.

60. Τέλος, φρονώ ότι ένα τελευταίο στοιχείο είναι σημαντικό για την ερμηνεία της ρήτρας 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσιου. Από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το Corte costituzionale (Συνταγματικό Δικαστήριο) και το Corte suprema di cassazione (Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο) απεφάνθησαν ότι αποκατάσταση της ζημίας μπορεί να ζητηθεί και να αποδειχθεί από τον εργαζόμενο μόνο σε σχέση με συγκεκριμένες, παρεπόμενες ζημίες και όχι για τη ζημία που συνδέεται άμεσα με την καταχρηστική σύναψη διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου.

61. Οφείλω συναφώς να διευκρινίσω ότι η ζημία η οποία θεμελιώνει δικαίωμα αποκαταστάσεως και στην οποία αναφέρεται η συμφωνία-πλαίσιο και η νομολογία του Δικαστηρίου αφορά τη συγκεκριμένη ζημία η οποία συνδέεται με την καταχρηστική σύναψη διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου κατά τη διάρκεια σημαντικού τμήματος της επαγγελματικής σταδιοδρομίας ενός εργαζομένου, αποκλείοντάς τον από το ευεργέτημα της σταθερότητας της απασχολήσεως, το οποίο συνιστά, όπως προκύπτει από το δεύτερο εδάφιο του προοιμίου της συμφωνίας-πλαίσιου και τα σημεία 6 έως 8 των γενικών παρατηρήσεων της ίδιας, μείζον στοιχείο της προστασίας των εργαζομένων⁶². Η αποκατάσταση της ζημίας συνιστά συγκεκριμένο μέτρο επιβολής κυρώσεων λόγω παραβάσεως της συμφωνίας-πλαίσιου. Επομένως, το γεγονός ότι ο ίδιος αυτός εργαζόμενος μπορεί να ζητήσει, κατά το εθνικό δίκαιο, την αποκατάσταση ζημιών άλλου είδους οι οποίες δύνανται να είναι συναφείς ή παρεπόμενες της κύριας ζημίας (όπως βλάβη της υγείας ή ηθική βλάβη), αλλά δεν συνδέονται άμεσα με την παραβίαση του δικαίου της Ένωσης, δεν επηρεάζει το συμπέρασμα στο οποίο

59 Βλ. αποφάσεις της 10ης Απριλίου 1984, von Colson και Kamann (14/83, EU:C:1984:153, σκέψη 28), της 2ας Αυγούστου 1993, Marshall (C-271/91, EU:C:1993:335, σκέψη 26), και της 17ης Δεκεμβρίου 2015, Arjona Camacho (C-407/14, EU:C:2015:831, σκέψη 33).

60 Βλ., συναφώς, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 100 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

61 Βλ., συναφώς, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψεις 77 έως 79). Βλ., επίσης, σημεία 53 και 54 των παρούσων προτάσεων.

62 Βλ., συναφώς, απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 73).

καταλήγω, δηλαδή ότι ένα μέτρο επιβολής κυρώσεων, το οποίο δεν τυγχάνει εφαρμογής στους εκπαιδευτικούς που έχουν μονιμοποιηθεί δυνάμει της προγενέστερης του νόμου 107/2015 νομοθεσίας, όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης, δεν έχει αρκούντως αποτελεσματικό και αποτρεπτικό χαρακτήρα.

62. Πράγματι, ο νόμος 107/2015, ο οποίος θεσπίσθηκε από τον Ιταλό νομοθέτη προς συμμόρφωση με το δίκαιο της Ένωσης, είχε ως συνέπεια να βελτιωθεί η κατάσταση των εκπαιδευτικών των οποίων η σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου είχε μετατραπεί ή θα μετατρεπόταν σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου μετά την έναρξη ισχύος του. Αντιθέτως, η νομολογιακή ερμηνεία του εν λόγω νόμου επέφερε επιδείνωση της καταστάσεως των εκπαιδευτικών, όπως ο προσφεύγων της κύριας δίκης, των οποίων η σχέση εργασίας ορισμένου χρόνου μετατράπηκε σε σχέση εργασίας αορίστου χρόνου βάσει εφεδρικών πινάκων, πριν την έναρξη ισχύος του εν λόγω νόμου, και παρά τις απορρέουσες από την απόφαση Mascolo κ.λπ.⁶³ επιταγές. Συνεπώς, ένα τέτοιο μέτρο δεν είναι ικανό να επιβάλει τις δέουσες κυρώσεις σε περίπτωση καταχρηστικής χρησιμοποίησης διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου ούτε να εξαλείψει τις συνέπειες της παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης⁶⁴, πράγμα που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

V. Πρόταση

63. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στο προδικαστικό ερώτημα που υπέβαλε το Corte d'appello di Trento (εφετείο Τρέντο, Ιταλία):

Η ρήτρα 5, σημείο 1, της συμφωνίας-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου, η οποία συνήφθη στις 18 Μαρτίου 1999 και περιέχεται στο παράρτημα της οδηγίας 1999/70/EK του Συμβουλίου, της 28ης Ιουνίου 1999, σχετικά με τη συμφωνία-πλαίσιο για την εργασία ορισμένου χρόνου που συνήφθη από τη CES, την UNICE και το CEEP, έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε νομολογιακή ερμηνεία διατάξεων του εθνικού δικαίου όπως οι επίμαχες στην κύρια δίκη –οι οποίες προβλέπουν μέτρα αποτροπής της καταχρηστικής χρησιμοποίησης διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου– κατά την οποία απαγορεύεται οποιαδήποτε αποκατάσταση ζημίας προκληθείσας λόγω καταχρηστικής συνάψεως διαδοχικών συμβάσεων ορισμένου χρόνου για το χρονικό διάστημα πριν από την έναρξη ισχύος των προαναφερθεισών διατάξεων, πράγμα που απόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει.

⁶³ Απόφαση της 26ης Νοεμβρίου 2014, C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401.

⁶⁴ Αποφάσεις της 23ης Απριλίου 2009, Αγγελιδάκη κ.λπ. (C-378/07 έως C-380/07, EU:C:2009:250, σκέψη 160), της 26ης Νοεμβρίου 2014, Mascolo κ.λπ. (C-22/13, C-61/13 έως C-63/13 και C-418/13, EU:C:2014:2401, σκέψη 79), καθώς και της 7ης Μαρτίου 2018, Santoro (C-494/16, EU:C:2018:166, σκέψη 31).